

Beata Sadowska¹

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Katedra Rachunkowości i Controllingu

Anna Ankudo-Jankowska²

Monika Starosta-Grała³

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Leśny
Katedra Ekonomiki Leśnictwa

¹e-mail: beata.sadowska@wzieu.pl

²e-mail: aankudo@up.poznan.pl

³e-mail: mstarosta@up.poznan.pl

Miejsce edukacji przyrodniczo-leśnej w sektorze usług na przykładzie działalności Lasów Państwowych

Kody JEL: Q23, I25, H41

Słowa kluczowe: edukacja, edukacja leśna, sektor usług, usługi publiczne

Streszczenie. Lasy Państwowe poprzez podejmowane przez siebie działania w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej oraz rozwijanie infrastruktury edukacyjno-przyrodniczej mają znaczący wkład w kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Leśnicy stanowią źródło bogatej wiedzy o polskich lasach, ich historii, walorach przyrodniczych i innych. Są zaangażowani w działania edukacyjne i promocyjne, które pozwalają Polakom lepiej poznać ważny element dziedzictwa narodowego, jakim są lasy. Celem opracowania jest identyfikacja roli i znaczenia edukacji leśnej Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP) w sektorze usług. Autorki podjęły próbę ukazania edukacji przyrodniczo-leśnej jako usługi publicznej. Opracowanie powstało przy wykorzystaniu analizy literatury przedmiotu, rozmów z przedstawicielami PGL LP oraz społeczeństwa lokalnego przy zastosowaniu rozumowania indukcyjnego.

Wprowadzenie

Lasy Państwowe poprzez podejmowane przez siebie działania w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej oraz rozwijanie infrastruktury edukacyjno-przyrodniczej mają znaczący wkład w kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Edukacja leśna prowadzona przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe¹ to konkursy i prelekcje, wydawnictwa edukacyjne, utrzymywanie bazy edukacyjnej, wyposażenie w środki i pomoce edukacyjne oraz współpraca z szeroko pojmowanym otoczeniem zewnętrznym. To również organizacja pikników, akcji grzybobrania i dni bioróżnorodności.

Celem opracowania jest identyfikacja roli i znaczenia edukacji leśnej PGL LP w sektorze usług. Zasadnicza teza artykułu zawiera się w stwierdzeniu, że edukacja przyrodniczo-leśna, jako usługa publiczna, stanowi ważny element sektora usług, dostarczając społeczeństwu wiedzę o zrównoważonej gospodarce leśnej.

W opracowaniu wskazano na rolę sektora usług w teorii ekonomii. Określono historyczne uwarunkowania edukacji leśnej oraz przedstawiono determinanty kształtowania edukacji przyrodniczo-leśnej. Autorki podjęły próbę ukazania edukacji przyrodniczo-leśnej jako usługi publicznej. Opracowanie powstało dzięki wykorzystaniu analizy literatury przedmiotu, rozmów z przedstawicielami PGL LP oraz społeczeństwa lokalnego przy zastosowaniu rozumowania indukcyjnego.

1. Rola i miejsce sektora usług w teorii ekonomii

Zgodnie z klasyczną definicją usług Langego (1967, s. 24) usługami są „wszelkie czynności związane bezpośrednio lub pośrednio z zaspokajaniem potrzeb ludzkich, ale niesłużące bezpośrednio do wytwarzania”. Usługi, w dużym stopniu warunkując postęp gospodarczy, społeczny i kulturalny, pozostają w ścisłym związku z przemianami społeczno-gospodarczymi (Flejterski, Klóska, Majchrzak, 2005, s. 13). Zgodzić się należy z Rylke (1970, s. 26), że „rozwój sfery usług jest pewną prawidłowością rozwoju gospodarczego, a stopień rozwoju usług jest jednym z wykładników społecznego i gospodarczego postępu”.

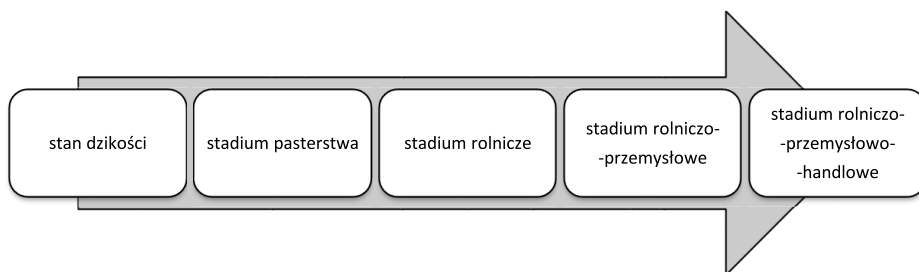
Jako pierwsi zagadnienia dotyczące procesu produkcyjnego starali się badać fizjokraci. Jednak ani oni, ani kolejni przedstawiciele teorii procesu reprodukcji nie uwzględniali produkcji usług. Quesnay, opracowując w 1758 roku tablicę ekonomiczną, przyjął, iż istnieją trzy klasy (produkcyjna, właściciele i jałowa), występuje stałość cen odzwierciedlająca porządek naturalny (wymiana), reprodukcja prosta i brak rynku zewnętrznego (Romanow, 1999, s. 41–42). Quesnay uznawał, że źródłem bogactwa jest rolnictwo. Zarówno Marks, który stworzył w 1863 roku schematy reprodukcji jedynie materialnych środków konsumpcji i produkcji, jak i Smith uważali, że efektem działalności

¹ W opracowaniu autorki używają zamiennie określeń: Państwowe Gospodarstwo Leśne, Lasy Państwowe, PGL LP w zależności od kontekstu.

gospodarczej są wyłącznie produkty materialne. Działalność usługowa została wyłączona z fazy produkcji i przeniesiona do fazy konsumpcji bogactwa narodowego (Flejterski i in., 2005, s. 13–14).

Analiza ewolucji myśli ekonomicznej dowodzi, że genezy teorii trzech sektorów należy doszukiwać się w poglądach merkantylistów, a również w opracowaniach Petty’ego, Smitha, Surowieckiego, Skarbka i Lista (Kwiatkowski, 1980, s. 10). Merkantyliści uważali, iż w procesie pomnażania bogactwa nie wszystkie dziedziny gospodarki odgrywają zawsze taką samą rolę. Istotne znaczenie merkantyliści przypisywali rozwojowi handlu oraz przemysłu, a rolnictwo traktowali marginalnie. Pierwsze koncepcje manufakturyzacji kraju pojawiły się w połowie XVI wieku. Ich twórcą był Hales. Zdaniem merkantylistów kraje rolnicze powinny przekształcić się w przemysłowo-handlowe, gdyż podstawą wzrostu bogactwa narodowego jest nie rozwój rolnictwa, a manufaktur i handlu (Flejterski i in., 2005, s. 28).

Smith w *Badaniach nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* dokonał różniczenia pomiędzy pracą produkcyjną – „lepszą”, bo powiększającą produkt o wartość dodaną – i nieprodukcyjną (Blaug, 2000, s. 73). Smith uważał, że jedynie produkcja materialna może stanowić przedmiot akumulacji kapitału, a usługi są czynnościami, które nie determinują dochodu. Problemy zmian znaczenia poszczególnych działów w gospodarce znalazły też swoje miejsce w polskiej myśli ekonomicznej pierwszej połowy XIX wieku. Ówczesni ekonomiści – Surowiecki i Skarbkę – podjęli dyskusję na temat problemów rozwoju gospodarczego kraju. Rozumieli oni, że podstawę dalszego rozwoju gospodarczego stanowi przemysł i handel. Problematyka rozwoju gospodarczego stała się przedmiotem rozważań ekonomii niemieckiej w pierwszej połowie XIX wieku. List uważał, że rozwój gospodarczy odbywa się według etapów przedstawionych na rysunku 1 (szerzej: Flejterski i in., 2005, s. 30).

Rysunek 1. Etapy rozwoju gospodarczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Flejterski, Klóska, Majchrzak, 2005, s. 30.

List twierdził, że: „bogactwo nie oznacza tylko nagromadzenia towarów, przede wszystkim bowiem należy mieć możliwość ich produkowania, wytwarzania” (Lipiński,

1968, s. 427). Autor miał tu na myśli całość uzdolnień intelektualnych, wiedzę i doświadczenie ludzi, które określał mianem kapitału niematerialnego, duchowego. W kontekście przywołanej historii ekonomii stwierdzić należy, że usługa:

- a) to produkt niematerialny wytwarzany w procesie produkcji, w wyniku pracy ludzkiej;
- b) uczestniczy w większości transakcji rynkowych;
- c) to użyteczne dobro zaspokajające potrzeby jednostki społecznej.

Konkludując rozważania na temat roli i miejsca sektora usług w teorii ekonomii, należy zwrócić uwagę na fakt, że (szerzej: Daszkowska, 1998, s. 13):

- a) w myśli ekonomicznej występowały dwie sprzeczne grupy poglądów na rolę usług w gospodarce rynkowej; pierwsza grupa autorów utożsamiała usługi z pracą nieprodukcyjną (Smith), przeciwstawne poglądy głosili inni autorzy (Say), którzy uważali, że pojęciem bogactwa należy objąć również użyteczne produkty niematerialne, czyli usługi;
- b) współczesna myśl ekonomiczna (Krzyżanowski) określała usługi jako dobra, które zaspokajają potrzeby „spożywcy”, a efektem pracy usługowej jest czynność zaspokajająca potrzeby społeczne;
- c) niematerialny charakter usług oraz ich wagę i znaczenie dla gospodarki podkreśla również wielu innych autorów, pisząc, że „działalność usługowa to działalność służąca do zaspokajania potrzeb ludzkich, która nie znajduje żadnego ucieleśnienia w nowych dobrach materialnych” (Zagórski, 1961, s. 704).

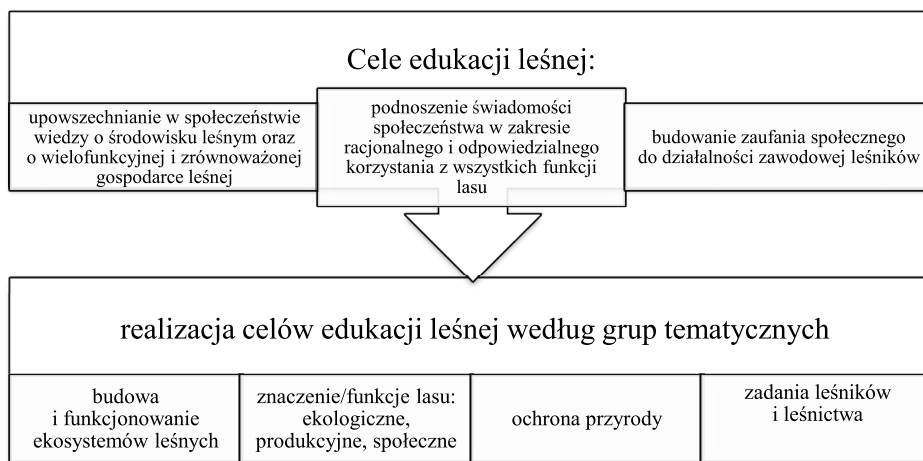
Edukacja społeczeństwa, w tym edukacja przyrodniczo-leśna, wpisuje się w nurt rozważań dotyczących świadczenia usług, gdyż nie jest dobrem materialnym, jest dostarczana przy wykorzystaniu infrastruktury, ludzi, ich wiedzy, doświadczenia, umiejętności i kompetencji.

2. Ujęcie historyczne edukacji przyrodniczo-leśnej w Lasach Państwowych

Głównym partnerem państwa w edukacji przyrodniczo-leśnej jest Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Edukacja przyrodniczo-leśna jest jedną z wielu realizowanych przez LP funkcji społecznych, świadczonych społeczeństwu nieodpłatnie. Działania te wynikają z przyjętej Polityki Leśnej Państwa (1997) i ustawy o lasach (Ustawa, 1991). W okresie powojennym w wielu miejscach przyrodnicy podejmowali próby prowadzenia edukacji leśnej w przygotowanych obiektach – muzeach, ośrodkach edukacji czy podczas wycieczek terenowych. Podstawą rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Polsce było powołanie przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych

w grudniu 1994 roku leśnych kompleksów promocyjnych (LKP)². Podstawowym celem LKP jest prowadzenie edukacji ekologicznej społeczeństwa i szkoleń Służby Leśnej. Załącznikiem do zarządzenia nr 30 Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych z 1994 roku był *Ramowy wykaz zadań do realizacji w LKP na lata 1995–1997*, w którym jako priorytet określono budowę centrum edukacji ekologicznej na bazie obiektów lasów doświadczalnych w Rogowie (Chrzanowski, 2016, s. 49).

Cele i zakres edukacji leśnej opisują w swoich pracach między innymi: Będkowski (1999, s. 15–21), Grzywacz (2000), Mrowińska, Mrowiński (2007, s. 13–19). Podstawowym dokumentem, który całościowo określa zagadnienia edukacji leśnej, są *Wytyczne do tworzenia Programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie*, które stanowią załącznik do zarządzenia nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 2003 roku (Zarządzenie nr 57). Cele edukacji leśnej oraz zakres ich realizacji w ramach zarządzenia nr 57 przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek. 2. Cele edukacji leśnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chrzanowski, 2016, s. 49.

Lasy Państwowe w edukacji leśnej społeczeństwa wykorzystują różnorodne obiekty, programy oraz warsztaty. Do podstawowych form edukacji leśnej społeczeństwa należy zaliczyć:

- zajęcia terenowe oraz w izbach leśnych,

² (Ustawa, 1991) w art. 13b wskazuje, iż: „w celu promocji trwale zrównoważonej gospodarki leśnej oraz ochrony zasobów przyrody w lasach Dyrektor Generalny może, w drodze zarządzenia, ustanawiać leśne kompleksy promocyjne. W skład leśnych kompleksów promocyjnych wchodzi lasy będące w zarządzie Lasów Państwowych. Do leśnych kompleksów promocyjnych mogą być włączane lasy innych właścicieli, na ich wniosek. Leśne kompleksy promocyjne są obszarami funkcjonalnymi o znaczeniu ekologicznym, edukacyjnym i społecznym”.

- lekcje w szkołach oraz poza szkołą,
- konkursy leśne, akcje i wystawy edukacyjne.

Spośród wyżej wymienionych form największą popularnością cieszą się akcje edukacyjne³ oraz zajęcia terenowe dla dzieci i młodzieży. Od wielu lat obserwuje się rosnące zaangażowanie PGL LP w podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa. Zwiększający się rozmiar działań wyraża się w uczestnictwie wszystkich regionalnych dyrekcji LP i podległych im nadleśnictw, w rosnącej liczbie obiektów edukacyjnych i leśników zaangażowanych w działalność edukacyjną oraz systematycznie wzrastających kosztach działań edukacyjnych (Ankudo-Jankowska, Starosta-Grala, 2016).

3. Determinanty kształtujące edukację przyrodniczo-leśną

Las jest od dawna przedmiotem zainteresowania wielu ludzi, często traktowany jest jako miejsce edukacji, gdzie system dydaktyczny łączy się ze środowiskiem naturalnym. Z uwagi na rosnące potrzeby społeczeństwa edukacja leśna stała się bardzo ważną sferą działalności leśników. Przy czym trzeba mieć świadomość, że cele edukacji leśnej na przestrzeni lat ewoluowały. W okresie międzywojennym wynikały one z pilnych potrzeb zwrócenia uwagi społeczeństwa na konieczność zahamowania spadku lesistości kraju, później odbudowy lasów po zniszczeniach wojennych, a następnie wprowadzonej w 1994 roku polityki zrównoważonego i trwałego rozwoju leśnictwa (Będkowski, 2016, s. 20). Ekspertyza przygotowana pod redakcją Grzywacza (1994, s. 382–401) wskazuje, że na trwałe rozwój leśnictwa ma wpływ technologia gospodarki leśnej, rola nauk leśnych oraz edukacja leśna społeczeństwa. Do podstawowych czynników oddziałujących na proces edukacji leśnej społeczeństwa można zaliczyć⁴ (Szczypa, 2015, s. 168):

- a) stopień wiedzy teoretycznej i praktycznej edukatorów leśnych oraz leśników;
- b) posiadanie wykształcenia pedagogicznego (edukatorzy);
- c) umiejętność współpracy na płaszczyźnie nadleśnictwo – samorząd terytorialny – szkoły – inne ośrodki;
- d) priorytety i sposób zarządzania jednostkami LP.

Jako podstawowe zewnętrzne determinanty, które mają wpływ na proces edukacji leśnej, można wskazać: zmiany przepisów prawa, demograficzno-społeczne, sposobu zarządzania na poziomie makroekonomicznym, co przedstawiono w tabeli 1.

³ Do najważniejszych akcji edukacyjnych realizowanych przez LP zalicza się „Sprzątanie świata”, „Dzień Ziemi”, „Święto Drzewa”, „Zimowe dokarmianie zwierząt”.

⁴ Szerzej o czynnikach wpływających na proces nauczania oraz o współczesnych uwarunkowaniach i dylematach nauczania w ogóle (Szczypa, 2015, s. 167–175).

Tabela 1. Determinanty zewnętrzne wpływające na proces edukacji leśnej

Determinanty	Charakterystyka
Przepisy prawa oraz dokumenty państwowe i wewnętrzne LP	Konstytucja, ustawa o lasach, ustawa Prawo ochrony środowiska, ustawa o ochronie przyrody, ustawa o systemie oświaty, rozporządzenia MEN, zarządzenia Dyrektora Generalnego LP, Polityka Ekologiczna Państwa, Polityka Leśna Państwa, Strategia PGL LP 2014.
Zmiany demograficzne i społeczne	Niż demograficzny, brak motywacji młodzieży do kontynuowania edukacji na wyższym poziomie, prospołeczne potrzeby ludności, rosnąca rola zachowań etycznych, moda na ekologię.
Styl zarządzania	Zarządzanie oparte na zaufaniu, wzajemnym poszanowaniu, na wartościach, komunikowanie, delegowanie uprawnień i odpowiedzialności. Zarządzanie autorytarne, oparte wyłącznie na relacjach służbowych, brak koordynacji i komunikacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szczypa, 2015, s. 169–170; Starosta-Grała, Ankudo-Jankowska, 2016, s. 175–183.

Podkreślić należy, iż wskazane determinanty kształtujące edukację przyrodniczo-leśną nie stanowią zamkniętego katalogu. W opinii auterek są jednak kluczowe i mają duży wpływ na efektywność prowadzonej edukacji leśnej społeczeństwa.

4. Edukacja leśna jako usługa publiczna

Edukacja jest procesem nauczania i wychowywania, czyli świadomego działania człowieka w celu kształtowania jego świadomości (Grzywacz, 2000). Jest ona realizowana głównie przez państwo. Warto przy tym zaznaczyć, że zgodnie z powszechnym przekonaniem finansowanie podaży dóbr publicznych powinno spoczywać na państwie (Stiglitz, 2004). Wynika to z chęci pomniejszenia negatywnych aspektów życia, które niesie ze sobą rozwój cywilizacyjny. Władza publiczna realizuje swoje zadania poprzez dostarczanie dóbr i usług publicznych. Produkty i usługi sektora publicznego są rozpatrywane w trzech kategoriach: publicznych, społecznych, prywatnych (Szewczuk, Ziolo, 2008).

Jako pierwszy próbę zdefiniowania dobra publicznego podjął Samuelson (1954). Za dobro publiczne uznał on dobro, które wyprodukowane dla określonej grupy konsumentów, może być jednocześnie wykorzystane przez kolejnych odbiorców bez ponoszenia dodatkowych kosztów. Za dobra i usługi publiczne należy uznać tylko te, które z przyczyn naturalnych mogą służyć zbiorowości lokalnej lub całemu społeczeństwu. Dobra publiczne podlegają z mocy prawa ochronie, powstają i są eksploatowane i odtwarzane przy wykorzystaniu funduszy publicznych (Dylewski, Filipiak, 2005, s. 453). Ponadto Famielec (2013) wyodrębniła czyste dobra publiczne i uniwersalne dobra mieszane. Czyste dobra publiczne odpowiadają w znacznej części definicji Samuelsona. Natomiast uniwersalne dobra mieszane autorka definiuje między innymi jako dobra, w których może występować częściowa ich komercjalizacja, mogą być zapewnione przez sektor publiczny lub

prywatny. Zgodnie z przyjętą klasyfikacją edukację należy zaliczyć do uniwersalnych dóbr mieszanych. Usługi publiczne są usługami ogólnospołecznymi, niematerialnymi, nieadresowanymi, kierowanymi do ogółu społeczeństwa lub też do dużych zbiorowości ludzkich (Dylewski, Filipiak, 2005, s. 454). Charakteryzują się one użytecznością publiczną, którą można opisać za pomocą następujących cech (Byjoch, Redeł, 2000, s. 60):

- a) zaspokajanie potrzeb podstawowych i powszechnie odczuwalnych;
- b) występowanie u odbiorców tak zwanych korzyści zewnętrznych;
- c) trwałość i niepodzielność techniczna obiektów oraz ich ścisły związek z obsługiwany terenem oraz ograniczenie możliwości ustalania cen rynkowych.

Określając miejsce edukacji leśnej w sektorze usług, należy wskazać na jej szczególne cechy, które determinują możliwość zdefiniowania edukacji leśnej jako usługi publicznej, co przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Determinanty lokujące edukację leśną jako usługę publiczną

Wyszczególnienie – cecha	Cechy usługi publicznej	Charakterystyka cechy
1	2	3
PGL LP jako podmiot dostarczający usługę edukacyjną	Podmiotem realizującym usługę publiczną może być administracja rządowa lub inny podmiot gospodarczy (m.in. PGL LP).	PGL LP jest państwową jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej. Nie należy do sektora przedsiębiorstw ani do sektora finansów publicznych. Lasy, będące w zarządzie Lasów Państwowych, choć z formalnego punktu widzenia są własnością Skarbu Państwa, to z punktu widzenia roli i znaczenia społecznego zasługują na traktowanie jakby były przedmiotem wspólności majątkowej społeczeństwa.
Finansowanie edukacji leśnej	Usługa publiczna może być finansowana w całości lub w części z funduszy publicznych. Finansowanie edukacji przyrodniczo-leśnej w znacznej części pochodzi z finansowania własnego PGL LP.	Środki na finansowanie działalności edukacyjnej LP pochodzą z: – środków własnych nadleśnictw i Funduszu Leśnego, – Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, – Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, – budżetu państwa. Najważniejsze znaczenie w finansowaniu edukacji leśnej mają środki własne nadleśnictw, a z obcych źródeł finansowania WFOŚiGW (szerzej: Starosta-Grała, Ankudo-Jankowska, 2015).
Odbiorca usługi edukacyjnej	Usługa publiczna adresowana jest do całego społeczeństwa lub wybranej grupy.	Adresatem edukacji przyrodniczo-leśnej są różne grupy wiekowe: dzieci przedszkolne oraz ze szkół podstawowych, młodzież ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, studenci, dorośli. Usługa edukacji leśnej jest kierowana do konkretnej grupy odbiorców.
Dostępność usługi edukacyjnej	Konsumpcja dóbr publicznych oznacza konsumpcje zbiorową.	Dostęp do edukacji leśnej mają obywatele całego kraju. Mogą zaspokajać swoje potrzeby w tym zakresie, korzystając z różnych obiektów i form edukacji leśnej.

1	2	3
Trwałość i niepodzielność techniczna obiektów oraz ich ścisły związek z obsługiwanym terenem, infrastruktura	Dobra/usługi publiczne są wytwarzane za pomocą obiektów i urzędzeń, których właścicielem jest państwo.	LP zarządzają mieniem skarbu państwa. W prowadzeniu zadań edukacyjnych wykorzystują ośrodki edukacji, izby edukacji leśnej, leśne wiaty, ścieżki edukacyjne w lasach.
Użyteczność (zdolność dobra lub usługi do zaspokajania indywidualnych potrzeb człowieka. Określa subiektywną przyjemność, pożytek lub zadowolenie płynące z konsumowanych dóbr lub korzystania z usług)	Dobra/usługi publiczne oraz społeczne są dostarczane nieodpłatnie. Użyteczność dóbr publicznych wzrasta wraz z malejącymi dochodami społeczeństwa.	W przypadku wprowadzenia usługi edukacyjnej jako dobra prywatnego w wielu przypadkach nie byłoby możliwe zaspokajanie potrzeb społeczności w tym zakresie. Z dużym prawdopodobieństwem należy przyjąć, że świadomość ekologiczna społeczeństwa nie wzrastałaby. Społeczeństwo przywiązywałoby mniejszą wagę do ochrony zasobów przyrodniczych.

Źródło: opracowanie własne.

Edukacja przyrodniczo-leśna stanowi usługę publiczną, gdyż jest w części finansowana z funduszy publicznych, jest adresowana do całego społeczeństwa lub wybranej grupy. Dobra/usługi publiczne dostarczane społeczeństwu przez PGL LP są wytwarzane za pomocą obiektów i urzędzeń, których właścicielem jest państwo, i są dostarczane nieodpłatnie.

Podsumowanie

Ważnym priorytetem polityki państwa jest kształtowanie pozytywnego i odpowiedzialnego stosunku człowieka do lasu. PGL LP dysponuje zasobami leśnymi Skarbu Państwa. Edukacja jest systemem kształcenia, nabywania postaw, umiejętności i wiedzy. Coraz większa degradacja środowiska naturalnego przyczynia się do wzrostu znaczenia przedsięwzięć edukacyjnych dla społeczeństwa. Działalność ta dotyczy różnych dziedzin: ochrony przyrody i środowiska, działalności oświatowej i politycznej, z uwzględnieniem różnych grup społecznych, dzieci, młodzieży, dorosłych, organizacji i instytucji, sektora przedsiębiorstw i sektora publicznego. Na arenie międzynarodowej tematem edukacji przyrodniczo-leśnej zajmują się między innymi Lopez i Gross (2008) czy Yin, Rong i Yan (2009).

Podsumowując, edukacja przyrodniczo-leśna jest elementem sektora usług i odgrywa w nim ważną rolę. Człowiek zawsze był związany ze środowiskiem naturalnym i z lasem – natura dostarczała mu wszystkiego, czego potrzebował, by przeżyć, a działalność edukacyjna początkowo miała charakter gawędy, baśni, opowieści. Z edukacji leśnej może skorzystać każdy obywatel, jeśli taka będzie jego wola. Z dostępu do edukacji nie jest wykluczony żaden potencjalny użytkownik, za edukację przyrodniczo-leśną

obywatel bezpośrednio nie płaci. Wyedukowany członek społeczeństwa generuje dodatkowe korzyści dla przyszłych pokoleń, dysponując wiedzą o zrównoważonym rozwoju i ograniczoności zasobów. Na tle powyższych konkluzji należy stwierdzić, że przyjęta teza została zweryfikowana pozytywnie – edukacja przyrodniczo-leśna jako usługa publiczna stanowi ważny element sektora usług, dostarczając społeczeństwu wiedzę o zrównoważonej gospodarce leśnej.

Bibliografia

- Ankudo-Jankowska, A., Starosta-Grala, M. (2016). Czasowa i przestrzenna analiza wewnętrznego finansowania edukacji przyrodniczo-leśnej w Lasach Państwowych. *Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria*, 15 (4), 203–213. DOI: 10.17306/J.AFW.2016.4.23.
- Będkowski, K. (1999). Treść edukacji leśnej. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 1 (1), 15–21.
- Będkowski, K. (2016). Edukacja przyrodniczo-leśna przed dwudziestoma laty. Powstanie i pierwsze lata działalności Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie. W: D. Anderwald (red.), *Kamienie milowe 20-letniej edukacji przyrodniczo-leśnej w Polsce* (s. 19–46). Rogów: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.
- Blaug, M. (2000). *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Byjoch, W., Redeł, S. (2000). *Prawo gospodarki komunalnej*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Chrzanowski, T. (2016). Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. W: D. Anderwald (red.), *Kamienie milowe 20-letniej edukacji przyrodniczo-leśnej w Polsce* (s. 47–57). Rogów: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.
- Daszkowska, M. (1998). *Usługi. Produkcja, rynek, marketing*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Dylewski, M., Filipiak, B. (2005). *Usługi publiczne*. W: S. Flejterski, A. Panasiuk, J. Perenc, G. Rosa (red.), *Współczesna ekonomika usług* (s. 451–477). Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Famielec, J. (2013). *Las i efekty zewnętrzne gospodarki leśnej jako dobra wspólne/publiczne. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*. Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Sękocin Stary: IBL.
- Flejterski, S., Klóska, R., Majchrzak, M. (2005). *Usługi w teorii ekonomii*. W: S. Flejterski, A. Panasiuk, J. Perenc, G. Rosa (red.), *Współczesna ekonomika usług* (s. 13–39). Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Grzywacz, A. (1994). *Edukacja leśna społeczeństwa i zmiany w zakresie kształcenia leśników*. W: A. Grzywacz (red.), *Polska polityka kompleksowej ochrony zasobów leśnych* (s. 382–401). Warszawa: Fundacja „Rozwój SGGW”.
- Grzywacz, A. (2000). *Edukacja leśna społeczeństwa*. Warszawa: Świat (Biblioteczka Leśniczego, 138).
- Kwiatkowski, E. (1980). *Teoria trzech sektorów. Prezentacja i próba oceny*. Warszawa: PWN.
- Lange, O. (1967). *Ekonomia polityczna*. T. 1. Warszawa: PWN.

- Lipiński, E. (1968). *Historia powszechnej myśli ekonomicznej do roku 1870*. Warszawa: PWN.
- Lopez, R.E., Gross, N.A. (2008). Active Learning for Advanced Students: The Center for Integrated Space Weather Modeling Graduate Summer School. *Advances in Space Research*, 42, 1964–1868.
- Mrowińska, I., Mrowiński, P. (2007). Cele i treści edukacji leśnej. W: T. Chrzanowski (red.), *ABC edukacji leśnej* (s. 13–19). Warszawa: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. Leśny Zakład Doświadczalny. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej.
- Romanow, Z.B. (1999). *Historia myśli ekonomicznej w zarysie*. Poznań: Wyd. AE w Poznaniu.
- Rylke, M. (1970). *Organizacja usług w gospodarce narodowej*. Warszawa: PWE.
- Samuelson, P.A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 36, 387–389.
- Starosta-Grala, M., Ankudo-Jankowska, A. (2015). Analiza struktury źródeł finansowania edukacji przyrodniczo-leśnej w Lasach Państwowych. *Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria*, 14 (2), 149–160. DOI: 10.17306/J.AFW.2015.2.14.
- Starosta-Grala, M., Ankudo-Jankowska, A. (2016). Prawne uwarunkowania edukacji przyrodniczo-leśnej w Polsce. *Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria*, 15 (3), 175–183. DOI: 10.17306/J.AFW.2016.3.20.
- Stiglitz, J.E. (2004). *Ekonomia sektora publicznego*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Szczypa, P. (2015). *Nauczanie rachunkowości – współczesne uwarunkowania i dylematy*. W: B. Nita (red.), *Teoria rachunkowości, sprawozdawczości i analiza finansowa* (s. 167–176). Wrocław: Wyd. UE we Wrocławiu.
- Szewczuk, A., Ziolo, M. (2008). *Zarys ekonomiki sektora publicznego*. Szczecin: WNUS.
- Ustawa z 28.09.1991 o lasach. Dz.U. 1991, nr 101, poz. 444, z późn. zm.
- Yin, H., Rong, Z., Yan, G. (2009). Development of Friendship Network Among Young Scientists in an International Summer School. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 388, 3636–3642.
- Zagórski, J. (1961). *Mała encyklopedia ekonomiczna*. Warszawa: PWE.
- Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 9.05.2003 w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych.

THE PLACE OF NATURAL-FOREST EDUCATION IN THE SERVICES SECTOR

Keywords: education, forestry education, services sector, public services

Summary. The State Forests, through its activities in the field of forest and natural sciences, and the development of educational and environmental infrastructure, play a large role and make a significant contribution to shaping the ecological consciousness of society. Foresters are a rich source of knowledge about Polish forests, their history, natural values and other. They are engaged in educational and promotional activities that enable Poles to better understand the important part of the national heritage of forests.

The purpose of the study is to identify the role and significance of forest education in the State Forests in the services sector. The paper outlines the role of the services sector in economic theory. Historical conditions of forest education were determined and the determinants of shaping of forest

and natural education were presented. The author has attempted to show the nature-forest education as a public service.

The study was based on the analysis of subject literature, conversations with representatives of State Forests and local society using induction reasoning.

Translated by Adam Lulek

Cytowanie

Sadowska, B., Ankudo-Jankowska, A., Starosta-Grała, M. (2018). Miejsce edukacji przyrodniczo-leśnej w sektorze usług na przykładzie działalności Lasów Państwowych. *Ekonomiczne Problemy Usług, 1* (130), 163–174. DOI: 10.18276/epu.2018.130-16.